ԱՐՇԱԼՈՅՍ ԱՐԱՐԱՏՅԱՆ

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՒՌՆԻԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ՔՍԱՆԵՒՈՒԹՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ — ԶՄԻՒՌՆԻԱ ՀԱԲԱԹ 25 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1867 — ԹԻՒ 819

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԶՄԻՒՌՆԻԱ, 25 ՆՈՅԵՄԲԵՐ

Գաղղիոյ զինուորական նոր միջամտութենէն ծագած դժուարին կացութիւնը հաստատուն կըմնայ միշտ հռոմէական խնդրոյն լուծմանը նկատմամբ՝ թէ Իտալիոյ կառավարութեան և թէ Նաբոլէոն կայսեր կառավարութեան համար։ Այս ծանր դժուարութիւնը և անոր վտանգաւոր հետևութիւնները Թիւյլերիի դահլիճը շատ աղէկ հասկցած ըլլալով, փութացաւ Մոնիթէօր պաշտօնական օրագրոյն մէջ փոքրիկ յօդուած մի հրատարակել տալու, որով իմաց կըտրուի բոլոր աշխարհի՝ թէ գաղղիացի զօրագունդերը, որոնք Հռոմի և քահանայապետական երկրին ուրիշ քաղաքաց կըսիրեն այժմ, պիտի չուշանան մեկնելու անկէց, երբոր բարեկարգութիւնը վերահաստատուի յիշեալ երկրին մէջ։

Այս միջամտութիւնը՝ զոր Ընդղծոյ կառավարութիւնը հրապարակաւ դատապարտեց, շատ տխուր տպաւորութիւն մի ըրած է գաղղիացի ժողովրդեան վերայ։ Վասնզի 1789ին հրատարակուած սկզբանցը՝ որոյ վերայ գաղղիացի ազգը համակրութիւն ունի, բոլորովին հակառակ է։ Վերջապէս, կըսէ գաղղիական լրագիր մի, ներքին համոզումը ընդհանուր է նոյն՝ իսկ ժողովրդեան տպէտ մասին մէջ, թէ կրօնի վերաբերեալ բան մի չկայ այս խնդրոյն մէջ և թէ Ս. Պապը հարկաւորութիւն չունի երկրային պսակ մի իւր գլուխը դնելու՝ որպէսզի անկախ ըլլայ իբրև գլուխ կաթոլիկ եկեղեցւոյն։

Նաբոլէոն կայսրը անտարակոյս մասնակից է այս համոզմանը։ սակայն ներքին քաղաքական մտածութիւններէ ստիպեալ արժան համարեցաւ զինուորական միջամտութեամբ պաշտպանել այս երկրային պսակը քիչ մը ժամանակուան համար ևս, հրաւիրելով Եւրոպիոյ մեծ և փոքրիկ տէրութիւնները, որպէսզի խորհրդակցութեամբ մի վախճան տան հռոմէական խնդրոյն։

Եւրոպայէն հասած վերջին լուրերը կըհաստատեն թէ տէրութիւնները ընդուներ են Նաբոլէոն կայսեր այս առաջարկութիւնը, բայց Իտալիոյ կառավարութիւնը կըպահանջէ եղեր որ խորհրդակցութիւնը բացուելէ յառաջ՝ գաղղիացի զօրքը քահանայապետական վիճակներէն մեկնին։ Ցեմք կարծեր որ Նաբոլէոն կայսեր կառավարութիւնը դէմ դնէ այս օրինաւոր պահանջմանը, հետևաբար՝ ըստ երևմանց, խորհրդակցութիւնը շուտով տեղի պիտի ունենայ Փարիզի մէջ։ Տար Ըստուած, որ կարող ըլլար խաղաղութեամբ լուծելու այս դժուարին խնդիրը յօդուտ քրիստոսական եկեղեցւոյն և 'ի նպաստ յառաջադիմութեան ազգաց։ Սակայն Ընդղծոյ կառավարութիւնը շատ կըտարակուսի այս խորհրդակցութեան յաջող վախճանին վերայ։

Նաբոլէոն կայսրը ազգային խորհրդանոցին բացուելուն բարեպատեհ առթիւը, նմանապէս Ընդղծոյ թագուհին բարլամէնթին բացուելուն առթիւը մէյմէկ պատուական դահլիճսութիւն ըրին, որոց մէջ՝ ըստ սովորութեան, կըյայտնեն թէ ամեն տէրութեանց հետ ունեցած իրենց բարեկամական յարաբերութիւնները հաստատուն կըմնան միշտ և օր ըստ օրէ անկեղծ սիրով զարգանալու վերայ են։ Այս հաշտարար յայտարարութիւնները թէպէտև միթարական են, բայց և այնպէս ամեն մարդ դիտէ թէ 'ի կախ մնացած քաղաքական մեծ խնդիրներ կան, որոց լուծումը եթէ ոչ անհնարին դանէ ամենագժուար է առանց պատերազմի։ Հարկ չէ ըսել կարծեմք թէ այս խնդիրներն են Արևելեան և զերմանական խնդիրները, ենթադրելով թէ հռոմէական խնդիրը տէրութեանց խորհրդակցութեամբը պիտի լմընայ՝ թէպէտև շատ երկբայական է։

Ուրախ սրտիւ կըտեսնեմք որ, եթէ Արևելեան խնդրոյն լուծմանը վրայօք ինչ ինչ տարաձայնութիւններ կան մեծ տէրութեանց մէջ, այսու ամենայնիւ երկու գլխաւոր կէտերու վրայօք՝ այսինքն օսմանեան կայսրութեան ամբողջութեանը և քրիստոնեայ հպատակաց վիճակին բարւոքմանը վրայօք բոլոր տէրութիւններն ալ համաձայն են։

Յայտնի է թէ մեծերս մեծ տէրութիւնները՝ այսինքն Ռուսիան, Բրուսիան, Գաղղիան և Իտալիան միաբանութեամբ յայտագիր մի մատուցին Բարձրագոյն Դրան 'ի մասին Կիրիտի գործոց։ Յայտագիրը՝ զոր Աւստրիոյ արտաքին գործոց տեսուչ մօսիւ տը Պայսթ չուզեց ստորագրելու։ Այժմ վէննայի Բրէս և Տէպա օրագիրները կըծանուցանեն թէ Կ. Պոլսոյ Աւստրիոյ դեսպան մօսիւ տը Բրոքէշ–Օսթէն սեպուհը ամենևին պատուէր չընկալաւ ոչ յայտագիր մի և ոչ ուրիշ որ և է գրաւոր խնդիր մի մատուցանելու Բ. Դրան, այլ միայն բանիւ բերանոյ խօսելու բարձրապատիւ Ֆուատ փաշային հետ 'ի մասին Կիրիտի գործոց՝ հաստատուն մնալով այս կէտին վրայօք, այսինքն թէ աւստրիական վերջին յայտագրոյն մատուցուելէ 'ի վեր՝ Կիրիտի խնդրոյն ծանրութիւնը ամենևին չնուազեցաւ։

Այսու ամենայնիւ մեք կըտեսնեմք թէ յիշեալ կղզոյն ապստամբութիւնը զսպուած է, և բարձրապատիւ Ալի փաշային պաշտօնը յաջողութեամբ պսակուած. վասնզի ապստամբ գլխաւորաց մէկ քանին վերադարձան կամ կըպատրաստուին վերադառնալու 'ի Հելլատա, և մէկ քանին անձնատուր եղան կամ կըպատրաստուին անձնատուր ըլլալու։ Բարձրապատիւ Մեծ–Եպարգոսին խոհեմանօրէնութիւնը՝ քանի մը Յոյն պաշտօնատարներ, որոնք ուղղակից եղած էին Նորին Բարձրութեանը, փաշայի աստիճան ստանալով կառավարիչ կարգեցան Կիրիտի զանազան գաւառաց. Սֆաքիայի կառավարչի պաշտօնը բժիշկ Սավա էֆէնտիին կամ փաշային յանձնուեցաւ. Հռօսիտէս Ռոսթաքի էֆէնտին կամ փաշան Լասիթի գաւառին կառավարիչ կարգեցաւ և Ալէքսանտրօս Ռառաթէոտորի էֆէնտին կամ փաշան՝ խորհրդական անուանեցաւ Կիրիտի քաղաքական և զինուորական ընդհանուր կառավարիչ վսե. Հիւ-

---

ԲԱՆԱՊՐՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՎԱՐՈՒՑ ՀԱՆԴՈՒՅՑԱԼ ՄԻՔԱՅԷԼԻ ՆԱԼԲԱՆԴԵԱՆՑ

Մեղու Հայաստան լրագրին մէջ կարդացինք Նալբանդեանց կամ Ուստահանց Միքայէլ դպրի կենսագիր անունով յօդուածը. սակայն համեմատելով նորա վատթար ու սիժգալի գործերուն հետ՝ կըտեսնուի մեծապէս տարբերութիւններ և անհամանութիւններ. ու նորա գործոց ծանօթներուն մեծ զարմանք կըբերէ. վասնզի այդպիսի դէպքերը անտեղի մտածմունք կըբերեն մարդոց մտաց առաջը, որ հարկաւ անցեալ դարերու պատմութեանց վրայ կասկածանքի կերթայ, թէ մի գուցէ աշխարհը նոյն, ու մարդիկը նոյն, նորա ստերութեամբ կամ սիրով թելադրուած գրած լինին իւրեանց պատմութիւնը այս ինչ կամ այն ինչ մարդոց վրայ, սիրելեաց յանցանքնին ծածկելով, ու ատելեաց առաքինութիւնները, վասնզի չըլլալվ տպարաններ կամ լրագիրներ որ շուտով մը գրածները հրատարակուէին պատմութիւնները կըմնային շատ ժամանակ անյայտ ու դարերի հնութիւնները այլ լմն կերպարանք կուտային թէ՛ ճշմարտութեան և թէ՛ ստութեան։ Յետ այնորիկ երբ պատմութիւնները ձեռքերնին կանցնէր, նոյնը՝ եթէ լինէր գրուած չափաղանցութեամբ ու դիցարանութեամբ թէ՛ ճշմարտութեան կոլմանէ և թէ՛ ստութեան, իրրև իսկութիւն շատ ժամանակ կըհրատարակուէր ու կըդառնար ընդունելի առարկայ շատերի առջևը։

Թէպէտ մեղք ու յանցանք կըկարծենք այսպիսի մը ատմունքները, բայց մեր լուսաւոր կարծեցեալ դարերու անուղիղ գրուածը տեսնելով ու կարդալով կըշիռ թինք միտքերնիս բերելով թէ՝ այսպիսի գրուածքները անշուշտ պիտի ենան շատ ժամանակ, ծանօթ մարդիկը պիտի անցնին գնան, այնուհետև անծանօթ յետագայքը կարդալով՝ հաւատ պիտի ընծայեն գրուածներին, ուշատ ժամանակ չարը իրրև բարի պիտի դրվեն և բարին իրրև չար պիտի դատապարտեն 'ի դայթակղութիւն բազմաց. բայց իրենք անպարտ, պարտականութիւնը պիտի մնայ գրողին վրայ՝ Աստուծոյ անաչառ ատենի առջևը։ Ուրեմն կըմնայ մեզ ասել, թէ այսպիսի դէպքերուն եղիշէն պիտի լինի մատնիչ, որ Վասակայ և Վարդանայ գործոց նման անաչառ գրէ. որովհետև Նալբանդեանցի գործքերը շատ կընմանին թէ՛ սկիզբը և թէ՛ վախճանը Վասակայ ուրացողին։

Ահա այս խօսքի հաստատութեան ու համեմատութեան համար կըդնենք այստեղ նորա արժանաւոր կենսագիրն ու պատմութիւնը։

Նալբանդեաց Միքայէլը ծնուած է արդարև 'ի Նորնախիջևան, 'ի չորրորդ ամուսնութենէ, որ եկեղեցական օրինաց կըհամարուի ապօրինաւոր. կարդացած է եղեր տէր Գաբրիելէն ու զպրութեան պաշտօն կըվարէր սուրբ Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջը իրրև հոգևորական. տէր Գաբրիէլը կըփոխադրուի հրամանաւ Ներսէս կաթուղիկոսին 'ի Տփխիս, ու Նալբանդեանցը կըմնայ Նախիջևան իւր պաշտօնի մէջը. բայց իւր ընդածին ընութեանը համեմատ փոքանի անատորագիր, անարժան աղճատարան խօսքերով նախատել դՀայոց իշխանները ու զմագիստրատը։ Նամակները կըբռնեն ու վրան հաստատելէն յետոյ, նոյն նամակները Ներսէս կաթուղիկոսին կըխրկեն ու կըթախանձեն, որ պատժէ զնա իրրև հոգևորական անձն։

Այս միջոցին Մատթէոս եպիսկոպոսը կընշանակուի առաջնորդ Բասարաբիոյ. բայց թիֆլիզ եղած ատենը կըհանդիպի Մատթէոս եպիսկոպոսէն, որ Նախիջևան հասածին պէս դՄիքայէլ դպրին իւր սպասաւոր ընդունի, ու Միքայէլին կըզրէն որ ամենայն հնարք 'ի գործ դնելով եպիսկոպոսին գրաւէ, ու լինի սպասաւոր. այս ամենը կըյաջողուի ու Նալբանդեանցը կըմնէ եպիսկոպոսին սպասաւոր 17 կամ 18 տարուց հասակին մէջ։ Յետոյ չանցնիր, դՄատթէոս եպիսկոպոսը ձեռք կառնէ ու նորա գործոցը զեկավար կըկարգուի ու շուտով եպիսկոպոսի և նորա Յովհաննէս վարդապետի մէջը կըսերմանէ սոսկալի գժտութիւն. վարդապետը տեսնելով գործոց հանգամանքը՝ կըքաշուի կերթայ Ղրիմ. լայնարձակ ասպարէզը կըմնայ Նալբանդեանցին, այնքան կըյանդգնի, մինչև անդամ որոտալ ու սպառնալ կսկսի եպիսկոպոսին դէմը. իսկ նա կըհնազանդի ու կըխոնարհի։ Այստեղ կըկատարուի Սողոմոնի բանը, թէ «երիւր չարժի երկիր և չորրորդին՝ ոչ կարէ հանդուրժել եթէ ծառայ թագաւորի է»։

Անդամ մը Աւլջուլեան Մանուկ աղայն կըխնդրէ եպիսկոպոսէն, թէ մինչև տէր Գաբրիելի դառնալը 'ի Տփխիսոյ, թո՛ղ իւր տունը հոլուէ Աստուածատուր քահանայն Շաբաշնիկեան. մենք չենք կամենար, կասէ, զԳէորգ քահանայն Բալասանեան. եպիսկոպոսը կըբարեհաճի ու կըհրամայէ Նալբանդեանցին, որ մէկ հրաման մը գրէ. բայց Նալբանդեանցն կըդառնայ խայտառակութեան նախատանօք կըկատարէ իւր եպիսկոպոսի խնդիրը, եպիսկոպոսը կըլլէ ու հանդարտութեամբ կըսպասասխանէ այն պարոնին թէ՝ կըտեսնէ՞ս աղայ, ես կըկամենամ՝, բայց Միքայէլը չկամենար։ Արդը ամ-

սէին Ամի փաշային։ Բանտիայի կառավարչութիւնն ալ Բէրթէվ փաշային յանձնուեցաւ։ Աղպային երեսփոխանայ ժողովը անյապաղ պիտի գումարուի, կըսեն, Խանեայի մէջ նախագահութեամբ բարձրապատիւ Արեւ-Լիպարդոսին. քանզի բոլոր երեսփոխանայ (որոց թիւը 92 պիտի ըլլայ) գրեթէ երեք չորրորդ մասը արդէն ընտրուած ու Խանեա դացած են։ Բարձրա. Ալի փաշան այս ժողովոյն օրինաւոր առաջարկութեանցը ուշադրութիւն մատուցանելով և հարկաւոր եղած բարեկարգութիւնները հաստատելէ ետև պիտի վերադառնայ 'ի Կ. Պոլիս։

Գաղղիոյ կառավարութիւնը՝ ըստ սովորութեան, դեղին ծածկութիւով կազմեալ գիրքի մը մէջ ամփոփելով տարեկան քաղաքական ամէն գրուածները, բաժնեց զայն ազգային երեսփոխանաց, որպէսզի ճիշտ տեղեկութիւն ստանան և դատողութիւն ընեն կառավարութեան ընթացքին վրայօք։ Յիշեալ գիրքը՝ արտաքին գործոց վրայօք խօսելով, Թուրքաստանի տագնապները յառաջ կբերէ, նմանապէս կըցայտնէ թէ 1856ին մատուցուած ծառայութիւնները իրաւունք կուտան Գաղղիոյ որ խօսի և իւր ըսածին ուշադրութիւն տրուի։ Գաղղիան չդադարեցաւ ըսելու Բարձրագոյն Դրան, թէ իւր ընելու բարեկարգութեանց էական հիմը պէտք է ըլլայ կայսերութեան բոլոր հպատակաց իրական հաւասարութիւնը և անոնց աղատութիւնը՝ բարձր կարգաւորութեամբ դատաստանական ատեանաց, վարչական մատակարարութեան և հասարակաց կրթութեան։

Արտաքին գործոց յայտագիրը կըցուսայ թէ մօտ օրերս գլխաւոր փոփոխութիւններ պիտի ըլլան Թուրքաստանի մէջ խնայողութեան և վարչական մատակարարութեան վրայօք, և յառաջ կբերէ գլաբերելաւութիւնները՝ որոնք տեղի ունեցան Մոլտովալաքիայի և Սերպիայի նկատմամբ։

Այսու ամենայնիւ Գաղղիոյ ջանքը՝ դժբաղդութեամբ միևնոյն կատարեալ յաջողութեամբ չպսակուեցաւ Կիրիտի վրայօք եղած բանակցութեանց մէջ. վասնզի միաբանութեամբ Վիէննայի, Պերլինի, Բէզէրզուրգի և Ֆլորէնցայի դահլճաց՝ խնդրեց, որպէսզի Կիրիտի ժողովրդոյ կամքը հարցուի. բայց այս խորհուրդը չընդունուեցաւ։ Այլ որովհետև կրէտացւոյ դիմադրութիւնը կըշարունակուի, ուստի յիշեալ չորս կառավարութիւնները այս օրերս միաբանութեամբ յայտագիր մի յուղարկեցին, որուն վերայ Ընդվնան չմերժեր Բարձրագոյն Դրան ուշադրութիւնը հրաւիրելու բարեկամաբար. բայց օսմանեան կառավարութիւնը յառաջագոյն կատարուելու պայմանայ ներքև դնելով առաջարկեալ այս կարգադրութիւնները, այնպիսի պատասխան մի տուաւ՝ որուն մէջ լռելեայն մերժումի կար։ Այսպիսի կացութեան մի առջև, թէ Գաղղիոյ և թէ միւս տէրութեանց ուրիշ բան մի չէր մնար ընելու, բայց միայն իրենց պատասխանատուութիւնը ետ քաշել և դէպքերու պարագայից համեմատ ազատ վարմունք մի ունենալ։ Եւ ահա այս մասնաւորապէս գրուած յայտարարութիւն մըն էր, զոր չորս տէրութիւնները Հոկտեմբերի վերջին օրերը մատուցին Բ. Դրան։ Ի վերայ այսր ամենայնի, Գաղղիան այնպիսի բան մի պիտի չընէ, որ արգելք ըլլայ Թուրքաստանի Ճգանցը. ընդհակառակն կըփափաքէր յուսալ թէ կայսերական կառավարութիւնը պիտի յաջողի՝ իւր ընած Ճամբովը հանդարտութիւնը վերահաստատելու Կիրիտի մէջ։

Կ. Պոլսոյ դեսպան մսիւ Պուրէին մեկ նամակը՝ Նոյեմբերի 6ին գրուած, յառաջ կբերէ զսաստիկ տպաւորութիւնը զոր օգոստափառ Սուլթանին պաշտօնեայները զգայեր են, երբոր յանձնուեր է իրենց չորս տէրութեանց յայտարարութիւնը Կիրիտի նկատմամբ։ Սակայն այս տպաւորութիւնը սկսաւ այժմ հանդարտիլ և պաշտօնեայները հասկցած կերևին, թէ յիշեալ յայտարարութիւնը յառաջագոյն պատահած դէպքերուն հետևութիւնն էր, և իրենց մերժումը պարտաւորեցին՝ ետ քաշեն իրենց պատասխանատուութիւնը։

Բարձրագոյն Դուռը գիտէ որ՝ եթէ չկրնար պահանջել Գաղղիոյ գործակցութիւնը՝ որ յառաջագոյն մերժուեցաւ, Նաբոլէոն Երրորդին կառավարութիւը միտք չունի անոր կացութեան դժուարութիւնները աւելցնել։ Յետ այնորիկ մսիւ Պուրէ յառաջ կբերէ, թէ Բ. Դուռը հոգ կրնանի գատաստանական, վարչական և հասարակաց կրթութեան վերաբերեալ բարեկարգութիւններ հաստատելու։

Ամերիկայի մէջ հրատարակուած Պէրիլ Բոլ-մպիան լրագրոյն ներկայ տարւոյս Յուլիսի 31 թուոյն մէջ հետևեալ յօդուածը կրկարդամք, որուն վերայ մեր ընթերցողաց ուշադրութիւնը կըհրաւիրեմք։

Ուրիշ նապաստակ մի 'ի դաշտավայրի։

Հին առած մի կըսէ թէ, կարելի չէ միևնոյն ժամանակի մէջ երկու նապաստակ որսալ։ Սակայն ինչպէս շատ կանոններ, նմանապէս այս առածն ալ կերևի թէ իւր բացառութիւնները ունի։ Մի խոր Հոլլուէյ բժիշկը՝ որ ստուգիւ արտաքոյ կարգի անձ մը և գործոյ հանճարեղ 'Ներբողն է, մօտերս իւր վերայ առաւ յաւուկ նոր գործ մի, և նոր հայեցուածքով մի երևելի կըհանդիսանայ։ Լրագրաց մէջ միայն ծանուցումներու համար 1 միլիոն 250 հազար ֆրանք ծախք ընելով, կենդանի օրինակ մի կըմատակարարէ յաջողութեան՝ զոր կրնայ մարդս ձեռք բերել՝ երբոր գործոյ մէջ ճիշտ արդարութիւնը և մտայի արթնութիւնը զուգադրուած են հրատարակութեան խոհական մեթոտով մի։ վասնզի ծանուցումներ հրատարակել տալը՝ իրապէս գիտութիւն մըն է. զոր շատ վաճառականներ և ուրիշ գործք ընող անձինք, ցաւօք սրտի կըսեմք, ամենևին չեն ճանաչեր և անոր վրայօք ամենապարզ տեղեկութիւն անգամ չունին։ Ընդհանուր կանոնով կրնամք հաստատել թէ այն անձը՝ որ արժանաւոր կերպիւ ձեռք բերած չէ ծանուցումներ հրատարակելու գրութեան կատարեալ ծանօթութիւնը, անկարող է մեծ գործոյ մը գլուխը անցնիլ. և իւր տասը ձեռնարկութեանց ինը պիտի չյաջողի։ Ըսեմք ուզեր ըսել թէ հակառակ դէպքի մը մէջ հակառակ հետևութիւն մի ճշգիւ կրծագի, այսինքն ծանուցումներ հրատարակել տուօղը անպատճառ պիտի յաջողի, սակայն կրնամք առանց երկնչելու ապահովցնել՝ թէ ծանուցմանց բարւոք զուգորդեալ գրութիւն մի գրեթէ միշտ կերաշխաւորէ զյաջողութիւնը, երբոր հասարակութեան ուշադրութիւնը գրաւելու արժանի ձեռնարկութեան մը վերայ կըխօսի, որ ընդհանուրին օգտին կըվերաբերի։

Հոլլուէյ բժիշկին վերադառնալով կըսեմք, ինչպէս որ արդէն ծանուցած եմք, թէ յատուկ նոր գործոյ մի ձեռք զարկաւ, յորմէ այս երկրին մեր ընթերցողներէն շատերը կրնան օգուտ քաղել։ Իւր ընդարձակ գործատան մէկ մեծ մասը սահմանեալ է յատկապէս յանձնարարական գործոց. որոց համար 8 միլիոն ֆրանք գրամագլուխ գրած է, որպէսզի 'ի հաշիւ իւրեանց ապրանք յուղարկողներուն՝ նոյն ապրանաց արժէքից մէկ մասը կանխաւ անցնէ անոնց։ Հոլլուէյ բժիշկը իւր անձնական ուշադրութիւնը կըմատուցանէ իւր գործատան այս մասին, և միայն հարիւրին 2 1/2 իրաւունք հասոյց (քոմիսիոն) կանցնէ թէ վաճառմանց և թէ գնոյ առմանց համար։ Տարակոյս չկայ թէ իւր երկար փորձառութիւնը, իւր բազմաեսակ հմտութիւնները, իւր ընդարձակ յարաբերութիւնները և գործոց մէջ իւր նշանաւոր յաջողութիւնը մեծապէս ձեռնհաս պիտի ընեն դինքը այս գործոյն։

Յայտնի է թէ միստր Հոլլուէյ լուրեր և տեղեկութիւններ ստանալու անթիւ աղբիւրներ ունի, իւր գործակալները և իւր թղթակիցները բազմաթիւ են ոչ միայն քաղաքակրթեալ աշխարհին ամէն կողմերը, այլև վայրենի երկիրներու մէջ անգամ. հետևաբար իւր խորհուրդները և իւր գործակցու-

---

չած ու զարմացած կըդառնայ իւր տունը. ահա այսպէս Նալբանդեանցը կըտիրապետէ իւր եպիսկոպոսին։

Այս միջոցին Ներսէս կաթուղիկոսը Նալբանդեանցի նամակները կուղարկէ Ներնախիջևանու ժողովը, ու եպիսկոպոսին կըհրամայէ որ իւր կողմանէ մէկ պատգամաւոր նշանակուի քննութեան համար. եպիսկոպոսը չնշանակելէն 'ի զատ, կաշխատի Սինոդի ձեռքովը արձակել զՆալբանդեանցը 'ի հոգևորական պաշտօնէն. որ իբրև աշխարհական անձն ազատ գտնուի հոգևորականաց դատաստանէն, որ պարզապէս կերևի Ներսէս կաթուղիկոսի գրած կոնդակէն առ Մատթէոս արքեպիսկոպոսը 'ի 1856 թուին Օգոստոսի 24ին, 256, որ յետ թուելոյ նորա գործողութիւնները՝ հինգերորդ համարին մէջ այսպէս կըգրէ՝ «գրաքմաւոր դատապարտելի գրութիւնն ատենադպրի հոգևոր կառավարութեանն Հայոց Նորնախիջևանայ, և օտարացելոյն 'ի շնորհայ Աստուծոյ Միքայէլ դպրի Ուստաեան սինոդական հրովարտակաւ առաքեալ'ի հոգևոր կառավարութիւնս Նախիջևանայ՝ և յառաջադրեալ այնմ կառավարութեան գերկոսին զնոսա ընդ հոգևորական պատգամաւորի ներկայացուցանել քաղաքական կառավարութեան և խորհրդականի. այն է՝ Մագիստրատի և Դումի, առ որս ևս առաքելոցն էր օրինակքն այնոցիկ դատապարտելի գրութեանց երկոցուն նոցա, ձեր որբաղնութեանն անխնամակալութեամբ արհամարհութեանցն ատենադպրի հոգևոր կառավարութեան օրհնութեանց նշանի սուրբ պսակակցութեանց՝ գրաւոր գործադրութեանց անօրէն իւրոց խրատուց, առ եղբայրն ինքեան սիրելի կուսին նշանացելոյ, զի ընդ ընկալնուն զայն իւր գրութիւն ունիցի առաքել նախ՝ առ հարազատ բարեկամն իւր ատենադպիրն Կանսիստորի քահանէ Հնդ ռուբլի արծաթ, խոստանալով՝ զի զկնիկս ունի առաքել զդումար դրամական հանդերձ պարգևօք, որում՝ և ինքն ունի գրեալ՝ զի նա ատենադպիրն Կանսիստորի՝ ունիցի վճռաբանութեամբ Կանսիստորի քակտել զօրհնութիւնն պսակի քրոջն իւրոյ նշանեցելոյ կանխաւ յառաջ ընդ այլոյ ուրումն եկեղեցական դպրի. զի ինքն զոլով սիրահար քրոջն նորա ունիցի պսակիլ ընդ նմա ինքն։ Նոյնպէս և վասն տարապայման դրաւոր անարդութեանցն անպատկառ երիտասարդի Ուստաեանց սիրելոյ ձեր՝ ամենից արժանաւոր անձանց պատուելի միաբանութեանց Ներնախիջևան քաղաքի Հայոց զհոգևորագոյն կարողութիւն ձերում վիճակային արքեպիսկոպոսութեանց 'ի դիմի կարգեալ համազգական եկեղեցական ծայրագոյն իշխանութեանց Պատրիարք կաթուղիկոսի և Սինոդի Էջմիածնի աններելի ձեզ չարաչար յանդգնութեամբ առ ոչինչ դրեալ զքինոգական առաջարկութիւնն հոգևոր կառավարութեանն Հայոց Նորնախիջևանայ մերով յառաջարկութեամբ յաղագս ներկայացուցանելոյ զերկոսին զնոսա միաբանութեանց ատենակալացն 'ի Մագիստրատի և խորհրդականացն 'ի Դումի, զի նոցուն վերաքննութեամբ յաղագս անարժանադրաւ դրութեանց երկոցուն այնոցիկ մերոց եկեղեցականաց ընտակարաց հասարակական միաբանութեանց իւրեանց բացայայտութեամբ արժանապատութեանցն իւրեանց համաձայն օրինաց միայն առանց իւրեանց վճռաբանութեանց առաքեսցեն 'ի Սինոդն Էջմիածնի, զօրինակ արժանադատութեանց քաղաքական իրաւարանի իւրեանց հանդերձ նոքիմբք եկեղեցականօք, ձեր սրբազնութիւնն անխնամակալութեամբ սպասաւորութեանցն ձերում վիճակաւորութեանց, ընդ ընդհանրական օրինօք եկեղեցական ծայրագոյն իշխանութեանց զեկավարութեանց անդր քան զսահման ձերում եպիսկոպոսութեանց յառաջեալ ըստ ձեր հաճոյից զատենադպիրն ձեռնադրեալ քահանայ և զտարացեալն 'ի շնորհայն Աստուծոյ (Նալբանդեանց) կարդեալ զեկավար ձերում կամայ և հաճոյից ոչ ընտ 'ի յուշ ածելով՝ զոր սաղմոսիդ դուք ինքնին թէ՝ «Տէր արդար է, և խորտակէ զուլն մեղաւորայ»։

Այնպէս տիրելն յետոյ իւր եպիսկոպոսին՝ Նալբանդեանցը գրագրութեան պաշտօնը իւր վրայ առած, Ներսէս կաթուղիկոսի ու Մատթէոս եպիսկոպոսի մէջը կըսերմանէ սոսկալի երկպառակութիւն իւր յանդուգն ու անտանելի չարաղրութեամբը. կամեցողները կարողն հարդալ Մատթէոս եպիսկոպոսի գրած թղթերը կաթուղիկոսին վրայ, մանաւանդ այն յայտարարութիւնն, որ գրուած է ակը Աֆեանցի այրուդ կտակի մասին, ու բանը այնքան կըսաստկանայ մինչև Սարգիս վարդապետը քննիչ կերթայ։

Նալբանդեանց Միքայէլը հաղար ու մէկ հնարքներ 'ի գործ կըդնէ Սարգիս վարդապետին գրաւելոյ մասին, բայց դժբաղդաբար իւր նպատակին կըդրկուի. յետոյ այլ իմն կերպ չարութիւններ մտածելով նորա դէմը. բայց զնա Աստուած կըպահէ. յետոյ Մատթէոս եպիսկոպոսին մէկ երկիւղած սպասաւորը կըցայտնէ վարդապետին այս անլուր չարութիւնը, ու վարդապետը կըզգուշանայ այնուհետև նորա լարեալ որոգայթներէն. վարդապետը չնայելով Նալբանդեանցի դարանագործութիւններին, կըշարունակէ իւր քննութիւնը ու կըդտնէ ամենայն գործոց մէջ մեծամեծ ու աններելի խար-

թիւնը որ և է տեսակ գործոց մէջ՝ կրնան մեծ օգուտներ մատուցանել իւր բարեկամացը։ Ուստի տարակոյս չունիմք թէ դաղթականաց այս երկիրը բնակողներէն անոնք՝ որ ասիթ պիտի ունենան իրենց գործքը Հոլլանդէյ բժիշկին յանձնելու, մեծապէս գոհ պիտի ըլլան. վասնզի չեն կրնար ասնորմէ աւելի յաջողակ և աւելի հաւատարիմ անձի մը յանձնել իրենց օգուտները։

ԱՕԳՈՒՅՑԻՆ

Ինչպէս լրագրոյս նախընթաց թուոյն մէջ յիշած ենք, ահաւասիկ քաղաքիս Հայ բնակչաց համար աղղովին որոշուած և ընդունուած խնայողական կարգադրութիւնները։

Ա. Տօնախմբութեանց առթիւ՝ թէ՛ արանց և թէ՛ կանանց իրարու երթևեկութիւնը բոլորովին դադրած է, և անուշեղէնի մեծարանք ամենևին պիտի չըլլայ, ո՛չ տօնական օրերը և ո՛չ ուրիշ բարեկամական մասնաւոր երթևեկութեանց մէջ։

Բ. Կին և օրիորդ սուրբ եկեղեցի դացած տեղն ամենապարզ կերպիւ հագուած պիտի ըլլայ, առանց զարդարանքի և առանց ըրաչի։

Գ. Մինակ հարսանեաց և կնունքի առաջին օրը, նոյնպէս նոր հարսի շրջագայութեան օրերը ներելի է միայն մէկ տեսակ անուշեղէնի մեծարանքը. մէկէն աւելին արդիլեալէ, նոյնպէս արդիլեալէ այսպիսի պարագայից մէջ ֆ—ֆերէզ, ծիրի և ասոնց նման բաներ. և հարսին շրջագայութիւնն ալ միայն խիստ մերձաւոր ազգականներու տուն պիտի ըլլայ։

Դ. Երուսաղէմի և որ և իցէ Ճամբորդներու համար արդիլեալէ պաշար խրկելը։

Ե. Օրհնած նշանը ըստ հին սովորութեան 50 ղուրուշնոցէն մինչև 150 ղուրուշնոց վերեր մատանիով և մէկ ալ ֆէրէ պիտի ըլլայ. ե. խօսք կապէն մինչև հարսանիքի օրը ո՛չ աղային կողմէն աղջկան, և ո՛չ ալ աղջկան կողմէն աղային՝ տօնախմբութեանց և կաղանդի օրերը և կամ մէյմէկ պատճառաւ մէղմէկու ընծայ չխրկեն ո՛չ գոհարեղէն, ո՛չ ոսկեղէն, ո՛չ անուշեղէն և ո՛չ ուրիշ բան։

Զ. Կնքահայրը խաչ ԲԷԼ պիտի չառնու հարսնութեան համար, այլ ըստ սովորութեան խամ ԲԷԼ պիտի ըլլայ կարմիր պէ-րէ-նճի-կով։

Է. Աղջկան օժիտներուն (ՃԷՀԷՁ) մէջ կլպաստանը կամ ԲԷԼԷ խաՀը— կամ պողչալը և որևիցէ ծանր բանուած բան պիտի չըլլայ. և ներքին հագուստներուն վրայ ալ ձեռքով բանուած բան պիտի չըլլայ և ոչ ալ միւս հանդերձներուն վրայ կարնիֆէնը և ձեռագործ բաներ. և աղջկան օժիտը առաջին կարգը ութ ղրի պիտի ընէ. երկրորդը վեց ղրի և երրորդը՝ չորս ղրի. նոյնպէս աղջիկն ալ աղային կողմէն կամ կնքահայրին պոշչալը պիտի չտայ։

Ը. Հարսհայելի և փեսատեսի երթուելու ժամանակը բազմութեամբ չերթցուի. միայն ընտանեկան պարզ այցելութիւն մի բաւական պիտի սեպուի։

Թ. Խնայողութեան մասին ուրիշներու բարի օրինակ ըլլալու համար՝ աւելի աղէկ է որ պսակի խորհուրդը տունը կատարուի. բայց եթէ ուզող ըլլայ նէ, կրնայ եկեղեցին երթալ։

Ժ. Ճէհեզին սնտուկը ամենևին պիտի չնային ոչ աղային կողմինները և ոչ ալ աղջկան, ոչ հարսնիքէն յառաջ և ոչ ալ ետքը։

Բերիոյ և Օշէթունի կրկին վիճակաց բարեխնամ Առաջնորդ դերա. Տիգրանեան տէր Մկրտիչ վարդապետէն անցեալ շաբթու նամակ մի ընկալաք Յոպպէէն Նոյեմբերի 6ին գրուած։

Այս նամակը աղգային փիլթարական լուրերը կուսայ մեզ, զորս բարեսէր հասարակութիւնը մեծ ուրախութեամբ պիտի ընէ. Այս փիլթարական լուրերէն գլխաւորը՝ Աղէքսանդրիոյ մեծապատիւ Յակոբեանց եղբարց ազգասիրական մէկ բարերարութիւնն է. որով Օշէթունի մէջ սուրբ Աստուածածնի անուամբ կառուցեալ դպրատան տարեկան ծախքը՝ իրենց վերայ կառնուն, ամսէ ամիս 5 կամ 6 լիրա վճարելով 'ի պէտս դարդացման և յառաջադիմութեան յիշեալ դպրատան։

Գերապատիւ Մկրտիչ վարդապետը Եդիպտոսէն 364 ֆրանք 'ի նպաստ Օշէթունի դպրատանց ժողովելէ ետև՝ անկէց սուրբ Երուսաղէմդացեր է, կըսէ, երկու նպատակաւ, նախ՝ յուխտ և յերկրպագութիւն տնօրինական սուրբ տեղեաց, երկրորդ՝ յայցելութիւն ժառանգաւորաց դպրոցին. և իւր սրտին այս երկու փափաքը կատարելով՝ իջեր է 'ի Յոպպէ և անկէց Ճամբայ ելեր է դէպ 'ի Օշէթուն։

Յիշեալ Հայր սուրբը ժառանգաւորաց դպրոցին բարեկարգութիւնը և աշակերտաց յառաջադիմութիւնը գովութեամբ կըյիշէ. և իւր անկեղծ շնորհակալութիւնը հրապարակաւ կըյայտնէ սուրբ Յակոբայ վանուց միաբանից, վասն սիրալիր ընդունելութեանը որով պատուասիրեր են զինքը։

Հաւասիկ գերա. Մկրտիչ վարդապետին առ մեզ գրած նամակին մէկ մասը.

«Ի ներփակեալ յերկուց նամակաց պիտի տեսնէք Յակոբեանց մեծապատիւ Թադեոր ազգային ըրած շնորհը 'ի մասին Զէյթունի ազգայնոց 'ի պատիւ մեր նուաստութեան ջանիցն. քանզի ոչ 'ի դերև եհան զաշխատութիւն ճանապարհորդութեան մերոյ քնդ ծով և ընդ ցամաք վասն Ուլնիոյ հայազգի մանկուցն։ Կ. Պոլսոյ սրբազան Պատրիարքի կոնդակաւն թէ՛ 'ի Գահիրէ և թէ՛ յԱղէքսանդրիա բոլոր նուէրն եղև 1400 դահեկան, որ չէ բաւական ծախսուց ճանապարհորդութեան։ Բայց պարտիմ բազում շնորհակալութեամբ յիշել ըզբարերարութիւն Յակոբեանց մեծաշուք Թադեոր ազգային, որ 'ի պատիւ պատրիարքական կոնդակին և մերս աշխատութեան, նմանապէս 'ի սէր ազգայնոց Զէյթունի, փութացաւ զմի ազգային վարժարանն յիշեալ երկրին յատկացուցանել երից բարեխնամ եղբարց Յակոբեանց, որպէս և յատկացոյց. զոր ունիք իմանալ յերկուց գրութեանց մեծարգոյ Թադեոր ազգային։ Այս երկու գրութիւնները՝ հանդերձ իմ ներկայ գրովս հաճեսջիք Արշալուսոյ առաջին թուոյն մէջ հրատարակել 'ի պատիւ յիշեալ ազգասիրաց և 'ի փիլթարութիւն մերս նուաստութեան»։

Հաւասիկ այս նամակաց պատճէնները։

Գերապատիւ տէր Մկրտիչ վարդապետ Տիգրանեան, բարեխնամ առաջնորդ Բերիոյ վիճակի, 'ի Գահիրէ։

Զէյթունի մէջ գտնուող արենակից եղբարց մտաւորական յառաջադիմութեանը համար օգնութիւն մի մատուցանելու փափաքող ըլլալնիս, ինչպէս որ ժամանակին իմացուցած ենք, այս անգամ ձեր ներկայութեան բարեպատեհ առթիւ և մանաւանդ սա վերջին ատենս ձեր Ս. Հայրութեան՝ իբրև ճշմարիտ հովիւ անխոնջ աշխատութեամբ նուիրական պարտաւորութիւնները կատարող ըլլալը՝ զգալի կերպիւ տեսնելով, կըխնդրեմք որ Զէյթունի վիճակին մէջ քանի՞ ազգային վարժարան, և մէն մի վարժարանին մէջ քանի՞ աշակերտ ըլլալը, և այս հաստատութեանց տարին քանի՞ հազար ղուրուշ ծախքի պէտք ունենալը՝ իրենց անուններովը մանրամասնաբար ցուցակ մի շինելով մեզ ղրկելու շնորհք ընէք, որոց վերայ մեր խորհրդածութիւնն ընելով՝ անոնց միոյ արժանաւորագունին վերայ մերկամքը իմացնենք յետ առաւել քաջալերութիւն գտնելի ձեռնարկութեանց ձերոց։

Աղէքսանդրիա, 11—23 Հոկտեմբեր 1867։

Թ. ՅԱԿՈԲԵԱՆՑ

Գերապատիւ տէր Մկրտիչ վարդապետ, բարեխնամ առաջնորդ Բերիոյ վիճակին, յԱղէքսանդրիա։

Ի պատասխանի մեր Հոկտեմբեր 11 նամակին, գոհութեամբ ընկալանք նոյն ամսոյ 14ին գրուած ձեր նամակը, որով՝ ըստ խնդրոյ մեր բարեհաճեր էիք Զէյթունի մէջ գտնուած վարժարանաց ցուցակը ղրկել՝ որ ընդամենը վեց հատ են։ Այս վարժարաններէն առաջինը և ամենէն մեծը Ս. Աստուածածին անուն վարժարանն է, որուն տարեկան ծախքը 60 կամ 70 լիրա ըլլալը կիմացնէք. ուստի ըստ փափաքանաց մերոց ոլորոշեցինք, որ մի միայն այս դպրատան վերաբերեալ ամբողջ տարեկան ծախքը ձեր վերայ առնուք. և մեք Յակոբեանց եղբարքս այսու գրութեամբ կըխնդրեմք 'ի ձէնջ տեղ մի ցուցնել մեզ, որպէսզի ամէն ամիս 5 կամ 6 լիրա ամսականը միատեղ ապահով ճամբով մի ձեզ կամ դպրոցին տեսչութեանը հասցնեմք, ունելով փոխարէն անդորրագիր մի ստորագրեալ թաղական խորհրդէն և վաւերացեալ ժամանակին Առաջնորդէն։

Յայտնի է, Հայր սուրբ, ինչպէս 'ի բերանոյ ևս խօսեցած ենք, մեր այս կամքը միմիայն վերոյիշեալ դպրոցին նկատմամբ լինելուն, զրկուած գումարն ալ նոյն դպրոցին ներքին բարեբաւութեան և աշակերտաց յառաջադիմութեան համար պէտք է որ ծախք ըլլայ, առանց ամենափոքրիկ փոփոխութիւն մի անոր մէջ մտցընելու՝ հակառակ մեր կամաց։ Երկրորդ կըպահանջեմք որ ամէն երեք ամիս և դարձեալ տարւոյն վերջը մեծ քննութիւն մի ըլլալով՝ ընդհանուր տեղեկագիրը՝ դպրոցին տեսչութեան կողմէն (որոց անուանքը հոս կուզեմք իմանալ) մեզ ղրկուի, դարձեալ վաւերացեալ ըստ վերոյիշեալիս։

Մեր կողմէն ահա այս ամէն դիւրութիւնները ըլլալէն ետքը՝ կըխնդրուի նաև ձեր Ս. Հայրութենէն որ գործը այնպիսի լաւ և բարեկարգ ընթացքի մը մէջ մտցնէք, որպէսզի ամէն վեց ամիս, և կամ ամէն առաջնորդ փոխուելուն նորանոր դժուարութիւններ չծագին։

Իսկ քերականաց համար՝ որ կըսէք թէ Ս. Երուսաղէմի ազգասէր Եսայի Ս. Պատրիարքը արդէն 60 հատ տուած ըլլալուն՝ ձեր թախանձանացը ականջ չկախելով չէ ուզեր 200 հատ ձրի ևս տալ 'ի նպաստ Զէյթունի աղքատ մանկանց՝ այլ պատրաստ ստակ պահանջեր է սակարկութեամբ, այս քերականաց համար, կըսեմք, անհոգ եղիք, Հայր սուրբ։ զի արդէն գրած եմ 'ի Զմիւռնիա որպէսզի 300ի չափ քերական և հեգարան(1) վերոյիշեալ դպրոցին համար առաջի առթիւ հոսցնեն առ ձեզ. զորս կաղաչեմ ընդունիք անդորրագիր մի տալով՝ 'ի պատիւ տէր Եսայի Պատրիարքին և 'ի փառս Աստուծոյ։

Լի բերկրալի յուսով, մնամք սիրելի ազգայնոցս բարեբաւութեանը ցանկացող։

Աղէքսանդրիա, 4 Նոյեմբեր 1867։

Թ. ՅԱԿՈԲԵԱՆՑ

Յայտնի է թէ Նալբանդեանց հանդուցեալ պարոն Միքայէլը հռչակաւոր հանդիսացած էր Ռուսիոյ Հայոց մէջ. ոմանք անոր գործքերը զորս հայրենասիրական կանուանեն, մինչև երկինք կըբարձրացնեն. ուրիշները կըսեն թէ չարագործ և խռովայոյզ անձ մըն էր նա, և զՌուսիաբնակ Հայ ազգը խռովութեան ու երկպառակութեան մէջ ձգեց ոչ միայն իւր կենդանութեան ժամանակը, այլև իւր մահուանէ ետև։ Եւ իրօք ցաւալի սրտիւ կըլսեմք թէ ազգային երկպառակութիւնը խիստ ծանր և ՀԱՍԱԿԱՐ կերպարանք մի ստացած է Նորնախիջևանի մէջ՝ 'ի պատճառս փոխադրութեան և թաղման անդ դիակին հանդուցելոյն։

Այս անձին վարուց նկարագիրը Թիֆլիզէն յուշարկած են մեզ 'ի հրատարակութիւն. որ երկար յօդուած մըն է և 'ի լոյս կընծայեմք զայն լրագրոյս Հանասիրականին մէջ 'ի տեղեկութիւն հասարակութեան՝ առանց; մեր կողմանէ դատողութիւն մի յաւելցնելու, ըստորում շատ հեռու գտնուելովայն երկիրներէն, որոնք տեսարան եղած են հանդուցելոյն գործոցը. մեր դատողութիւնը կրնայ սխալած

դասութիւններ եկեղեցւոյ օրինաց դէմ, ու զրամական կորուստներ. կըզանէ նոյնպէս թէ՝ եպիսկոպոսը անուամբ միայն է առաջնորդ. իսկ առաջնորդական պաշտօնը ըստ իւր ամբարիշտ բնաւորութեանը կըվարէ Նալբանդեանց զգիրը. բայց զի՞նչ օգուտ, ո՞վ կըճանչնայ զՆալբանդեանցը. եպիսկոպոսը կերևայ թոյլ իւր գործոց մէջը ու կըպարտաւորի վճարել 8000 մանէթ վիճակային դրամ. 2000ը կանխիկ կըվճարէ, իսկ 6000ին մուրհակաւ կըպարտաւորի։ Իսկ եկեղեցական դրամ 30,000 մանէթ գողացեալ։

Նալբանդեանցը կըվատնէ ու եպիսկոպոսը ուրախութեամբ կըտուժէ. հետևանք թուլութեան ու ծառայ ծառայից մնելոյն։ Մէկ քանի օրէն յետոյ Նալբանդեանցը յանկարծ կերթայ, թէ ո՞ւր, դերևս անյայտ։ Սարգիս վարդապետը կըկամենայ իմանալ ուր դնալը. կըլսէ՝ որ որ նաՂրիմ կերթայ գործովը ծառայութեան. իսկոյն կաճապարէ ու կըղրէ Ղրիմու գործակալներուն, որ նոքա իրեն տեղեկութիւն տան, թէ Միքայէլ գալիր Նալբանդեանցը այնտեղ ի՞նչ գործ կըկատարէ. զիր կառնէ գործակալներէն, թէ Միքայէլ գալիրը չէ եկած այն տեղերը։ Ապա կիմանայ, որ նա 950 վերստ ճանապարհ առնելով կերթայ Նորնախիջևան. բայց անդ առանց գործ մը կատարելու՝ մէկ կամ երկու դիշեր տէր Գաբրիէլէն խորհուրդ առնելէն յետոյ, առանց ո՛և իցէ ընտանեաց տեսութեան շտապաւ կըվերադառնայ դարձեալ 'ի Գիշնէվ։

(Մնացորդը յաջորդ թուով։)

---

(1) Արդեն յուղարկուեցան 'ի Հալեպ Արշալուսոյ խմբագրին ձեռամբ։ Ծ. խ.

ըլլալ։ Այսու ամենայնիւ արժանահաւատ և բարեսիրտ անձ մի Բէգէրզպուրկէն հետևեալ կերպիւ կը գրէ մեզ անոր վրայօք։

«Զնալբանդեանն դուք ևս դատապարտելով դատապարտիք, եթէ գիտացեալ էիք զէթ զմի կամ զերկուս 'ի յոգունցն ապիրատութեանց զորս գործեաց նա 'ի մինաս բազմայ՝ է՛ զի յայտնի և է՛ զի գաղտ իւրովք բազմահնար մեքենայիւք, յորոց 'ի գիւտ ճարտար էր նա առաւել քան զվարդապետն իւր զՈ.ատն։ Արդ հաստուցումն արդարապէս հատուցաւ նմա. քանզի և արդարոյն ոսկերք բողոքեցին 'ի դերեզմանէ առ Այն, որոյ դատաստան ոչ նիրհէ . . . ։

ՄԱՀԱԳՈՅԺ

Վերին Նախախնամութիւնն հաճեցաւ առ ինքն կոչել Իզմիրի ազգային երեւելիներէն մեծա. Էքիզեանց մահտեսի Աւետիք աղան. որ Նոյեմբերի 22ին չորեքշաբթի երեկոյին առ Աստուած վախճեցաւ 'ի հասակի իբր 85 ամաց, իւր բնական մահուամբը՝ այսինքն առանց հիւանդութիւն քաշելու և առանց հոգեվարքի սովորական տառապանաց։

Հանգուցեալը՝ որ բարեսէր զաւակներ և թոռներ կրթողու 'ի բարկիչատակ իւր, զթասիրտ, աղքատասէր և առաքինի անձ մըն էր։ Առևտրական գործքերէ կանուխ քաշուած ըլլալով, ազգասիրական պարտք մի սեպած էր իրեն՝ անդադար ծառայութիւններ մատուցանել ազգին թէ՛ անձնական աշխատութեամբ և թէ՛ դրամական նպաստիւք։ Իզմիրի Ս. Լուսաւորչի փոքրիկ եկեղեցին, Մէնիմէնի, Մանիսայի, Պայընտրի և Ղասապայի եկեղեցիները իւր աշխատութեամբը և իւր անձնական տեսչութեամբը շինուեցան. որոց ամենուն քիչ կամ շատ դրամական օգնութիւն ևս մատուցած է։ Ահա այսպիսի պատուական ու բարեսպաշտ անձ մըն է, որուն մահուանը վերայ կըցաւի այսօր ոչ միայն իւր ազնուական ընտանիքը և ազգականները, այլև բոլոր Ազգը։

Հանգուցելոյն յուղարկաւորութեան տխուր հանդէսը՝ հինգշաբթի օրը փառաւորութեամբ կատարուեցաւ։

ԵԳԻՊՏԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Եղիպտոսի լրագիրները կը ծանուցանեն թէ օգոս. Սուլթանը՝ ըստ խնդրոյ բարձրա. փոխարքային բարեհաճեր է Մէհմիտիէ կարգին առաջին աստիճանի շքանշանը շնորհելու վսեմափայլ Նուպար փաշային 'ի վարձատրութիւն իւր գործունեայ և հաւատարիմ ծառայութեանցը։ Նմանապէս կը լսեմք թէ Բորթուկալի տէրութիւնը Օրտր տը Քրիստ կոչուած ասպետական կարգին մեծ շքանշանը շնորհեր է յիշեալ վսե. փաշային։

Յայտնի է թէ Նորին Վսեմութիւնը տակաւին Փարիզ կը գտնուի. սակայն մեր ընդունած լուրերուն նայելով՝ շատ հաւանական է որ մինչև մէկ ամիս վերադառնայ Յեգիպտոս։

Ամենապատիւ տեր Նոյեմ Ս. Պատրիարքը Գահիրէ կը գտնուի մշտ. և կը հաստատեն թէ վսեմա. Նուպար փաշային մօտալուտ գալստեանը կը սպասէ, որպէսզի կալուածական դժբաղդ խնդրոյն կարգադրութիւնը անոր որոշմանը ներքև դնէ, որ կենթադրէ թէ մինչև ցայսօր 'ի գործ դրուած ուրիշ միջոցները յաջող վախճան մի չեն ունեցեր։ Ըստ մեր կարծեաց, ինչպէս որ ըստ ժամանակին խորհուրդ տուած եմք ուր որ հարկն է, պէտք էր 'իսկզբանէ այս խոհեմ ընթացքին հետևիլ, և գործը այս աստիճան չծանրացնել։ Վասնզի անոր կարգադրութեանը համար Եղիպտոսի հիւպատոսաց միջնորդութիւնը հայցելը, բարձրա. Խըտիվին ուղղակի աղերսագիր մատուցանելը, Կ. Պոլսոյ ազգայնվարչութեան միջամտութենէն, ամենա. տեր Պօղոս Ս. Պատրիարքին այս գործոյն նկատմամբ ուղղակի առ փոխարքայն խնդրագիր յուղարկելը՝ փոխանակ վսե. Նուպար փաշային գրելու, և վերջապէս ուրիշ շատ ձախորդ պարագաներ, որոյմէ մէկն ալ՝ Կ. Պոլսոյ Հայ լրագրաց գրգռիչ և անխոհեմ յօդուածոյ հրատարակութիւնն է 'ի մասին այս խնդրոյն, ասոնք ամենը կը սեմք, չեն կրնար հաճելի ըլլալ վսե. Նուպար փաշային. որ իբրև լիազօր բարձր ազգապետ և հզօր պաշտպան Եղիպտահայոց՝ իրեն միայն պէտք էր մատուցուիլ յիշեալ դիրքերը. և եթէ 'ի սկզբան այս խոհեմ ընթացքը բռնուէր՝ տարակոյս չունիմք թէ ամենա. տեր Նոյեմ Պատրիարքը մեծապէս գոհ պիտի ըլլար Ն. Վսեմութեան ազգասիրական որոշումէն. բայց ցաւօք սրտի կը տեսնեմք որ այժմ գործը ծանր կերպարանք մի ստացած է. Կ. Պոլսոյ ազգային լրագիրները անխոհեմաբար վշտացուցին զվսե. ազգապետ փաշան յանձն իւր գործունեայ և հաւատարիմ գործակալին, Եղիպտահայոց զգացմունքը և պատիւը վիրաւորեցին. ուստի շատ հաւանական է, որ վսե. Նուպար փաշան այժմ հրաւիրէ զՆորին Սրբազնութիւնը որ նախապէս կարգի դնէ Ս. Երուսաղէմայ վանուց Կ. Պոլսոյ ազգային վարչութեան հետ ունեցած կալուածական գործքերը՝ (որոց մէջ գուցէ փոքրագոյնը Իւսկիւտարի Ճեմարանի ստացուածքն է.) և յետոյ Եղիպտոսի կալուածական գործոյ վրայօք հոգ տանի։ Եթէ Կ. Պոլսոյ Հայ ժողովուրդը՝ իբրև ազգ՝ իրաւունք ունի Ս. Երուսաղէմայ վանուց ըստացուածոց վերայ. ինչո՞ւ համար Եղիպտոսի և Իզմիրի Հայերը միևնոյն իրաւունքը պիտի չունենան։

Այս ամենն տրուած բացատրութիւններէն կը տեսնուի, որ խոհեմութիւնը կը պահանջէր հետևիլ այն խաղաղասիրական շաւղին. զոր անկեղծաբար և ազգասիրաբար նշանակեցինք Ազգայնոց նախընթաց թիւերուն մէջ 'ի մասին կարգադրութեան կալուածական այս խնդրոյն։

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼԻՍ, 22 ՆՈՅԵՄԲԵՐ

Մայրաքաղաքիս անդղիական լրագիրը կը ծանուցանէ թէ քիր Արիսթիտի Պալթաճին այս օրերս Փարիզի մէջ 25 միլիոն ֆրանքի փոխառութիւն մի ըրեր է Քրէտի Փոնսիէ կոչուած դրամանոցէն 'ի հաշիւ Բարձրագոյն Դրան։ Կըսուի թէ այս փոխառութիւնը հարուրին 20 տոկոսով կատարուեր է, որուն մէջ պարունակեալէ նաև քոմիսիոնը։

—Օգոստափառ Սուլթանը հաճեցաւ Մէճիտիէ կարգին երրորդ աստիճանի շքանշանաւ պատուել զվսեմափայլ Սարդիս էֆէնտին, որ արտաքին գործոց պաշտօնատան դիւանապետն է։

—Դարձեալ կայսերական հրովարտակաւ մեծաշուք Բէրթէվ էֆէնտին, որ երբեմն օսմանեան ընդհանուր հիւպատոս էր 'ի Վենետիկ արտաքին գործոց ընդհանուր թղթակցութեան դրասենեակին տեսուչ կարգեցաւ։ Նմանապէս նոյն դրասենեակին անդամ մեծարգոյ Նուրեան Յովհաննէս էֆէնտին Բէրթէվ էֆէնտիին օգնական անուանեցաւ, և այս առթիւ Սանիէ աստիճանը ընկալաւ։ Լրագրական դիւանին տեսուչ Սաղըզեան մեծա. Յովհաննէս էֆէնտին Միւթէմայիզի աստիճան շնորհուեցաւ։

—Կը հաստատեն թէ Սոյ կաթողիկոսութիւնը Ս. Երուսաղէմի պատրիարքութեան հետ պիտի միաւորուին. հետևաբար Ս. Երուսաղէմի Պատրիարք ամենապատիւ տեր Նոյեմ արքեպիսկոպոսը միանգամայն Կիլիկիոյ վիճակին կաթուղիկոս պիտի ըլլայ։

—Ընդհանուր շաբթու հասարակաց կրթութեան պաշտօնեայ վսե. Սուտհի Պէյը Կիրիտ գնաց՝ նոյն կղզւոյն վարժարանները բարեկարգելու համար։

ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ԼՐԱԳՐԵՐ

Զմիւռնիա, 25 Նոյեմբեր։

Եւրոպայէն հասած հեռագրական լուրերը կը հաստատեն թէ Հռոմի խնդրոյն լուծմանը համար առաջարկուած խորհրդակցութեան գումարումը պիտի չյաջողի։

—Իտալիոյ մէջ մեծ ընկերութիւն մի հաստատուեր է որուն անդամ գրուօղները յանձնառու կըլլան և կը սլարտաւորուին զազրելիական որ և իցէ ապրանք չառնուլ և չգործածել, մինչև որ Գաղղիան ետ քաշուի Հռոմի գործոյ միջամտութենէն։

—Թէպէտև Աւստրիոյ լրագիրները հրատարակեցին թէ Սերպիայի կառավարութիւնը պատերազմական պատրաստութիւններ կը տեսնէ, բայց Գաղղիոյ լրագիրները սուտ կը հանեն նոյն լուրերը։

—Անցեալ շաբթու քաղաքիս հելլէնացի հպատակաց կողմանէ մասնաժողով մի Ամէնք գնաց՝ Գէորգ թագաւորին ողջամբ վերադարձը շնորհաւորելու համար։

—Կը լսեմք թէ Յոպպէն Երուսաղէմ երթալու կառաջնայ ճանապարհին շինութիւնը որ ըստ օրէ յառաջանալու վերայ է։

—Կ. Պոլսէն սպասուած աւստրիական շոգենաւը որուն հասնելուն օրը երկկ էր, տակաւին չհասաւ։

ԸՆԴՀԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԻԶՄԻՐԷՆ ՂԱՍԱՊԱ ԵՐԹԱԼՈՒ ԵՐԿԱԹՈՒՂՒՆ

ԵՐԹԵԼԻԿՈՒԹԻՒՆ ՁՄԵՐԱՆ

ՍԿՍԵԱԼ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 1ԷՆ Ն. Թ. 1867

ՊՈՒՌՆՈՎԱՅԻ ՃԻՒՂ

ՀԱՍԱՐԱԿ ՕՐԵՐԸ

Իզմիրէն պիտի մեկնի Պուռնովա երթալու

ԱՌԱՒՕՏՈՒՆ ըստ եւրոպացւոց ժամը 6,45ին, 8ին, 9ին, 12ին։

ԵՐԵԿՈՅԻՆ՝ 3,15ին։ 4,50ին. 5,50ին։

Ամեն շաբաթ երեկոյին արտաքոյ կարգի շոգեկառք պիտի մեկնի Իզմիրէն ժամը 6,45ին եւ Պուռնովայէն 7, 5 րոպէին Կ. Ե.

ԿԻՐԱԿԻ ՕՐԵՐԸ

ԱՌԱՒՕՏՈՒՆ ժամը 7,15ին, 8,30. 10,10ին, 12։

ԵՐԵԿՈՅԻՆ 2,30ին, 3,30ին, 5,15ին։

Իզմիրէն մեկնած շոգեկառքը պիտի վերադառնան միշտ՝ քաղաքս մեկնելէն կես ժամ ետքը, բաց 'ի հասարակ օրերը կեսօրին մեկնած շոգեկառքեն, որ պիտի վերադառնայ ժամը 2ին կեսօրէն ետեւ։

ԵՐԹԱԼ– Ե ՎԵՐԱԴԱՌՆԱԼ– ՓՈՄԱԿՆԵՐ

Պիտի տրուին ամեն օր. Իզմիրէն ամեն շոգեկառքով։ Պուռնովայէն հասարակ օրերը կեսօրէն ետեւ, եւ կիրակի օրերը՝ բոլոր օրը։

ՏՈՄՍԱԿԱՑ ԳԻՆԵՐՆ ԵՆ

Առաջին կարգ՝ 8 ղ. 2րդ կարգ՝ 6 ղ. 3րդ կարգ՝ 5։

ՂԱՍԱՊԱՅԻ ԳԻԾ

Իզմիրէն պիտի մեկնի Մէնիմէն, Մանիսա, Ղասապա եւայլն, երթալու համար։

Հասա. օրերը առաւօտուն 7,30ին երեկոյին 2,ին
Կիրակի օրերը » 8ին » ,2,ին

Երբ՝ պարոնանէ վար պղտիր յրէ պիտի գիտցուին. իսկ ցեն մինչ 12 պարոնան պղտը կեսօրին պիտի վճարին։

ԵՐԹԱԼՈՒԵԻ ՎԵՐԱԴԱՌՆԱԼՈՒ ՏՈՄՍԱԿՆԵՐ ԿԸՏՐՈՒԻՆ

1. ԱՄԵՆ ՕՐ'ի մէջ Իզմիրի եւ Բօրտէլիոյի, ամեն կարգի։ Իսկ Իզմիրէն, Մէնիմէնէն, Մանիսայէն եւ Ղասապայէն առաջին եւ երկրորդ կարգի տոմսակներ՝ ամեն կայարանաց համար։ ԿԻՐԱԿԻ ՕՐԵՐԸ առաջին, երկրորդ եւ երրորդ կարգի՝ երթալու եւ դառնալու տոմսակներ կըտրուին ամեն կայարաններէն ուրիշ ամեն կայարանաց համար, որոց հեռաւորութիւն 10 մղոնէն նուազ է։ Այս տոմսակները՝ տրուած օրուան համար միայն արժէք ունին։

2. ԱՄԵՆ ՇԱԲԱԹ եւ ԿԻՐԱԿԻ ՕՐԵՐԸ, առաջին եւ երկրորդ կարգի տոմսակներ կըտրուին ամեն կայարաններէն ուրիշ ամեն կայարանաց համար. որոց հեռաւորութիւնը 10ը դոն եւ աւելի է եւ այս տոմսակները միանգամ երկուշաբթի իրիկուն արժէք ունին։ Երրորդ կարգի երթալու դառնալու համար տոմսակներ եւս կըտրուին ամեն շաբաթ կեսօրէն ետեւ եւ կիրակի բոլոր օրը։ Բայց ասոնք՝ միանգամ երկուշաբթի առաւօտուն արժէք ունին։

3. Զբօսանաց ընկերութիւններ, 'ի մէջ Իզմիրի։ Մէնիմէնի, Մանիսայի եւ Ղասապայի, որոնք 20 հոգիէն պակաս չեն առաջին կարգի համար եւ 30 հոգիէն պակաս չեն երկրորդ կարգի համար, կրնան երթալու եւ վերադառնալու տոմսակներ ստանալ ՊԱՐԶ ՏՈՄՍԱԿԱՑ ԳԻՆԵՐՈՎ. բայց պէտք է որ 2 օր յառաջ ծանուցանեն Վարչութեան գրատուներուն։

4. Դպրատանց աշակերտներուն եւ վարժապետաց երբոր բազմութեամբ են, աժան գիներով տոմսակներ կըտրուին ամեն կայարանաց համար։

☞ Ամեն ամսոյ առջի օրէն սկսեալ առաջին կարգի բաժանորդագրութեան (սպօնիմանի) տոմսակներ կըտրուին 'ի մէջ Իզմիրի եւ Պուռնովայի՝, ինչպէս նաեւ 'ի մէջ Իզմիրի եւ Բօրտէլիոյի։— Երթեւեկութեան յայտարար թղթեր (բրօկրամ) կըտրուի ամեն կայարաններ ձրիաբար։

Կայարանաց ժամացոյցները կարգադրեալ են Իզմիրի ժամ–ոյ համեմատ։

Պէտք է գիտնալ որ երթեւեկութեան տոմսակը անձնական է, եւ զայն առնողը չկրնար ուրիշին տալ, որ վերադառնայ։

Խմբագիր—տէր լրագրոյս,
Դ–ուքաս Դ. Պալտաճեան։

Ի ՏՊԱՐՇԱՆԻ ԱՐՇԱԼՈՒՍՈՑ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ